

C F Hill, teckningar av broderimönster, ur *Versmanuskriptet* "Nagug" vol 1, repro förf.

Plattsömsbroderierna är ur:
Zethelius, *Ny märkbok saml. 1*
Anglosachsiska stilar Stockholm 1937

Carl Fredrik Hill och spåren av en kvinnlig estetik

av Mona Vincent

*Carl Fredrik Hills
bildverklighet fylls
av spår från faders-
biblioteket.*

*En överraskande
tråd knyter även
sirligt an till
modersbroderierna.*

Platsen är Nationalmuseums hörsal. Tiden en kall februarikväll 2011. Intendent Karin Sidén, chef för museets forskningsavdelning, föreläser om Carl Fredrik Hills liv och verk, och visar att hon är väl förtrogen med hans konst. Vi har blivit så vana vid att tidigare Hill-forskare varit män att vi känner viss förväntan inför ett möjligt kvinnligt perspektiv. Alltsedan Adolf Anderberg och hans stora biografi om Hill från 1951 till Erik Blombergs, Nils Lindhagens och Sten Åke Nilssons mer psykologiskt inriktade uttolkningar har forskning ägnats åt både Hills tidiga landskapsmåleri och hans sena teckningar i tusch, bläck eller krita. Kanske skulle Karin Sidén nu lämna plats för den kvinnliga rösten. Av detta blev dock intet.

Sten Åke Nilssons namn har särskilt förknippats med utgivningen av Carl Fredrik Hills så kallade versmanuskript: *"Nagug" Dikter och författarskap på några språk* (2008), en vacker faksimilutgåva med en introduktion av Nilsson, en vägledare genom ett ofta svårgenomträngligt poetiskt landskap. Det som fascinerar i introduktionen är de intertextuella relationer som avtäcks och som bildar ett rörligt skikt i den palimpsest som man kan likna versmanuskriptet vid. Men Sten Åke Nilssons beskrivningar av denna tillblivelseprocess har också kritiserats för att förlora sig i detaljer och skymma helhetsintrycket. Det gäller för tolkningen av både de sena teckningarna och versmanuskriptet.

Senast är det främst Johan Asplund som

har varit mest kritisk, inte bara till resultatet av det konstvetenskapliga studiet av förlagor utan också till den falang av Hillforskare som har velat se Hills teckningar som tecken för den paranoidea schizofrena psykos som är den moderna diagnosen för Hills sjukdom efter hemkomsten från Paris 1883. Erik Blomberg initierade denna forskning, med efterföljare som Nils Lindhagen och Johan Cullberg.

Av denna strid skymtade ingenting i Karin Sidéns föreläsning. Hon ledsagade åskådarna genom de utvalda konstverken och ville så långt som möjligt se förbindelselänkar mellan å ena sidan den Hill som målade landskapsbilder i Frankrike under 1870-talet – inspirerad av både Gustave Courbets realistiska naturmåleri och Camille Corots mer poetiskt subtila bilder, skapade ögonblicket före impressionisterna ljusmåleri – och å andra sidan den Hill, vars träd i kritteckningarna från sjukdomstiden i Lund sträcker sig mot himlen.

Poeter som Gunnar Ekelöf, Erik Blomberg, Artur Lundkvist och Lars Norén har gett Hill sina hyllningar i olika dikter, alltifrån Ekelöfs "Fossil inskrift" till Lars Noréns "Kung Mej". Ändå saknas inte den kvinnliga rösten, trots att det kan förefalla så när vi läser utställningskataloger eller essäer om Carl Fredrik Hill. Något av det vackraste som skrivits om Hills konst är enligt min mening några prosapoem av Birgitta Trotzig i hennes lyriksamling *Anima* (1982).¹ Ett av dem är "Hills träd":

¹ Birgitta Trotzig, *Anima – prosadikter*, 1982, s 23.

I *Anima* finns också prosadikten "Hills vattenfall" s 24

2. Hedda och Ida Hill.
Foto från Carl Fredrik
Hills sista år på
Skomakargatan,
repro ur Anderbergs
biografi 1951, 189.
3. Hill, "Nagug" *Dikter
och författarskap på
några språk* s 132

Hills träd griper som med klor efter himlen.

Solen är omgiven av en svartflimmerrand, skälvande, dansande. När man ser solen, ser man svart. Ett ogenomträngligt trassel-mörker bildas.

Trädets kropp har ögon.

Det är ett bokträd. Stammen har blivit knutor av koncentrerad tid, bunden i hårda bulor, djupt nerskurna fåror, skrynlor, fina rynkor tränger sig fram genom den sidenlena tunna barkhuden. Bulorna av tid är hoptryckta fattiga ansikten, de har ögon.

Längst in i mörkret ser trädet:

Livets innersta är salighet;

livets yttersta är död; detta är hjärtslagen.

I trädvalven skuggor av ljus väldiga flämtande djurskuggor dödsdjurets hjärta.

Kanske har tidigare forskningstradition varit så bedövande stark att en annan röst inte har trängt igenom.

"Hade Hill dött 1878 hade han gått till konsthistorien som en av seklets verkliga nyskapare, gestaltaren av en helt ny sensibilitet". Så drastiskt uttrycker sig Carl Johan Malmberg i *Svenska Dagbladet* 2008-07-10 om det måleri som kom till under ett tiotal år i Frankrike. Men Hill kom aldrig tillbaka till friluftsmåleriet. Efter själens sammanbrott 1878, följt av sjukhusvistelser i Paris, Roskilde och Lund, återvände han till sist 1883 till barndomshemmet på Skomakargatan i Lund.

Bokverkligheten

Till vilken verklighet? Fadern, den kände matematikprofessorn och Lundaprofilen Carl Johan Hill hade avlidit 1875, likaså Anna, hans mest älskade syster. Kvar i hemmet fanns nu bara modern, Hedda (en av hans andra systrar) och några hushållerskor. Den sjuke Hill är alltså omgiven av kvinnor.² Trots detta biografiska faktum väljer både Sten Åke Nilsson och Nils Lindhagen att se och fram-

hålla en annan verklighet: faderns bibliotek med de omslutande, bokklädda väggarna. Forskarna "rekonstruerar" biblioteket och "inventerar" bokbeståndet för att finna genesen till åtskilliga av de teckningar som Hill utförde där under sjukdomstiden. Det är förvisso ett imponerande forskningsarbete, som också inbegriper förlagorna och inspirationskällorna till det stora versmanuskriptet. Även om den konstnärliga eller poetiska tillblivelseprocessen aldrig kan sammanfalla med åskådarens eller läsarens tillägnelseprocess, så är de båda faserna inte helt åtskilda.

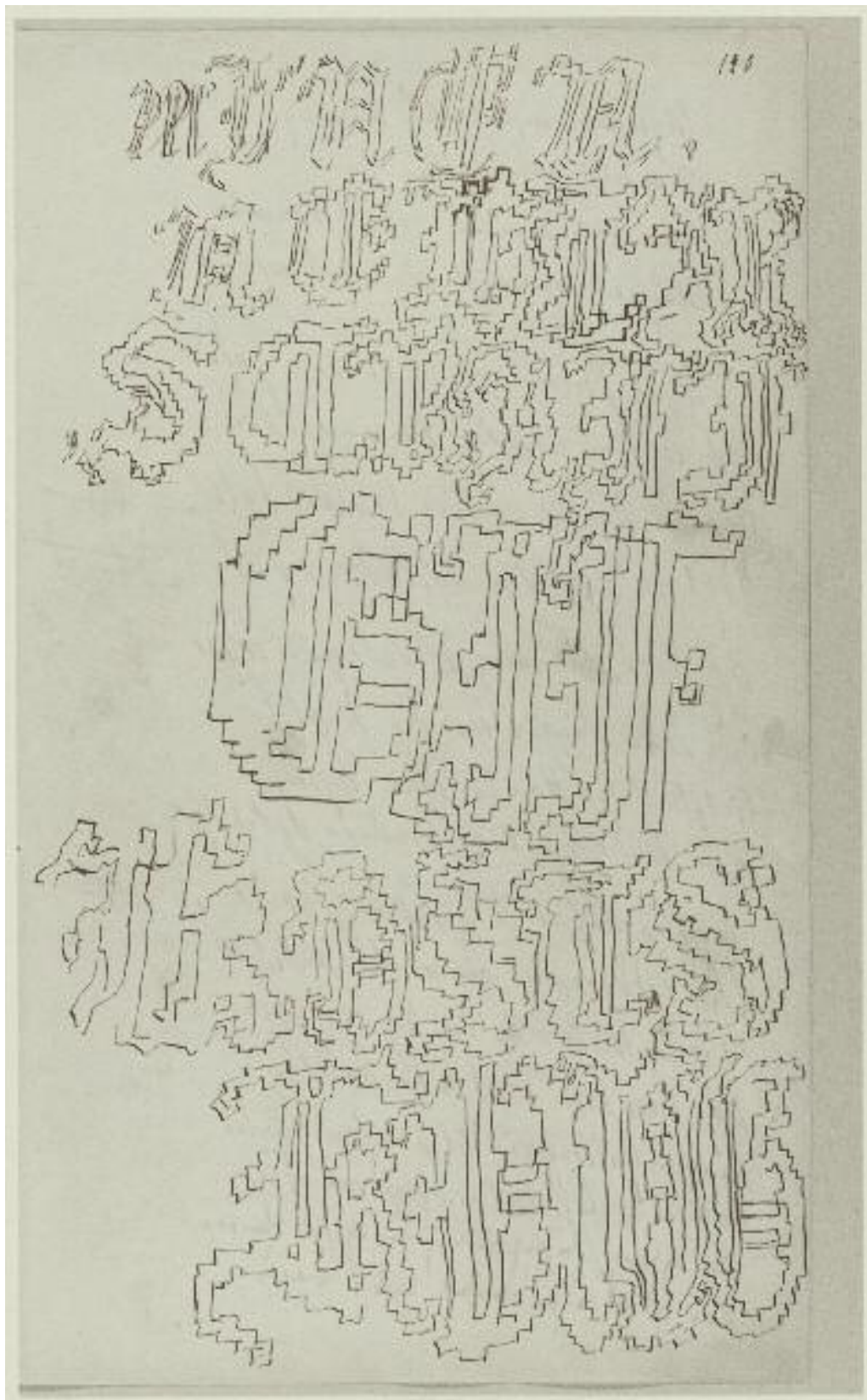
Biblioteket – emblemet för ett samlat encyklopediskt vetande – blev förstas en frizon för Hill. I suverän frihet skapade han där ord och bilder med tusch, bläck och krita. Det är i den här världen han är "Kung Mej", "Maximus Pictor", "Monsieur le Roi du Monde", ja, till och med lagstiftaren som skriver sin "verldslag":

Den första verldslag är: *Bild nog skön*
Har bilden skönhet nog den väl består³

Det är bland bibliotekets reseskildringar, afrikalitteratur, illustrerade tidskrifter, romaner, avhandlingar i matematik och astronomi som forskarna har letat förlagor, intertexter, samband och i många fall verkligen genomlyst de olika skikten i den palimpsest som är Hills verk. Kanske blir också relationen till fadern synlig i dessa minnesspår. Hill är fri att glömma eller att minnas, och han väljer att minnas. Ett av de vackraste självporträtten Hill har skapat från den här tiden är en bild som han måste ha återfunnit i faderns bibliotek. Bilden är tecknad i röd krita på ett brev han en gång sänt till fadern. Orden *Pappas ömt tillgifvne son. Carl Fredrik* tränger igenom den röda kritan och blir fullt läsbara – som en skiljelinje längs näsryggen i ansiktets mittfält.

Bild och skrift. Skrift och bild. Trots att Hill i versmanuskriptet skriver att han kastat penseln för andra ideal är skriften aldrig bara skrift:

Konungen sin pensel kastat
Och från konstens drottarsal

C F Hill, teckningar av broderimönster, ur *Versmanuskriptet "Nagug"* vol 1, repro förf.

Korsstygnbroderierna är ur:
Abrahamsson, *Märkbok Stockholm*
1963

4. Ibid. s 3.

In i diktens tempel hastat
Funnit nya ideal⁴

Diktarfursten har talat. Det manliga, konungsliga anslaget är fullt utvecklat. Omsluten av bibliotekets väggar, skall han skapa en minnesskrift där de rimmade stroforna i ornamentala, kalligrafiska skönskrift växlar med ideogrammens gåtfulla och tvetydiga språkliga experiment.

Några av de sista bilderna som Karin Sidén visade i Nationalmuseums hörsal den där februarikvällen var just några sidor ur versmanuskriptet. ”KONSTNÄR TAG” står skrivet på sidan med svällande, vackert utsirade bokstäver fördelade på tre rader. Plötsligt stod det klart för mig att här fanns något som inte tillhörde faderns sfär eller bibliotekets bokbestånd. De utsirade, ”blommande” bokstäverna hörde till en kvinnlig sfär, en värld som jag mindes från min barndom: de vackra märkböckerna med de olikformade alfabeten, blommorna och kronorna för vitbroderi eller korsstygnbroderi, som min mor och min farmor ägde. Jag hade älskat de där böckerna, kopierat mönster, broderat dem på dockkläder men också sett dem på handdukar, lakan, örngott och dukar i linneskåpen hemma. Det blev alldeles tydligt nu – en kvinnlig estetisk sfär avtäcktes, vitbroderiernas och korsstygnbroderiernas värld i Hills versmanuskript!

Broderiverkligheten

Det fanns en verklighet utanför bibliotekets väggar som var Hills, där det kvinnligas närvaro synliggjordes. Märkböckernas alfabet, kronor, blad- och blomslingor hade följaktligen letat sig in i Hills dikt: ett minnesspår så verkligt och konkret, långt bortom sjukjournalens förklaringar om hur den schizofrene saknar förmåga att sortera sinnesintrycken och skilja fantasi och verklighet åt.

”Bild nog skön” har han ju skrivit. Bildernas samspel med dikten, metaforiken och bokstävernans skönhet är, menar jag, ett kvinnligt spår, ett minnesskikt som förblivit dolt. Och ändå har vi, alltsedan Adolf Anderbergs biografi,

kunnat betrakta fotografiet av Hedda och Ida där de sitter med sina broderier i det hillska vardagsrummet. Motivet har funnits där hela tiden för oss att tolka.

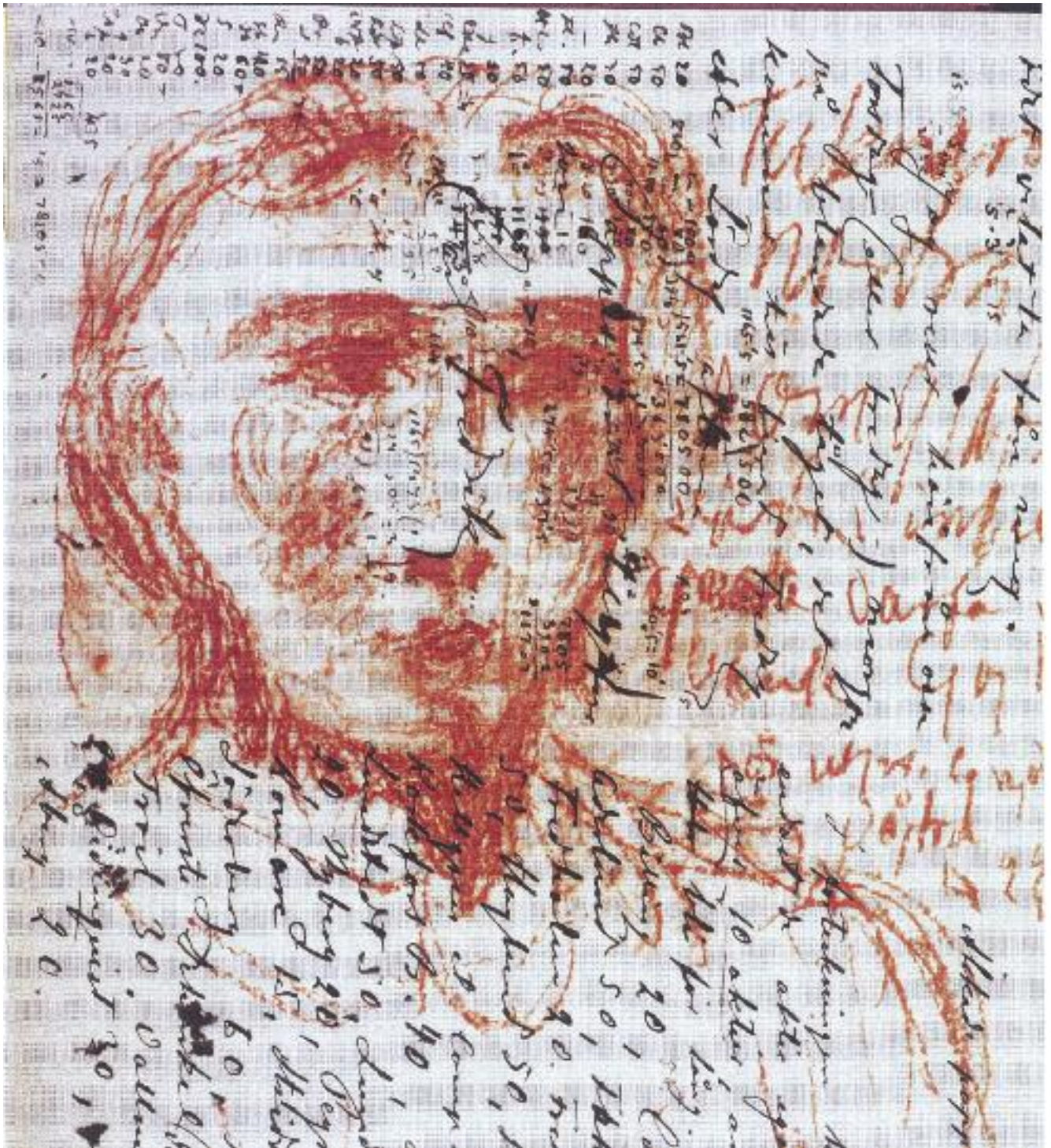
Hills blick äger, oavsett vad som sägs om hans sjukdomstillstånd, urskillningens skärpa. Det är de så kallade anglosaxiska vitbroderiernas alfabet, tänkta att sys i plattsöm, som lockar honom till att lustfyllt leka med olika utsmyckningar. De fantasifulla bokstäverna omsluts av blommor, eklöv och vinrankor. Kungakronor är utströdda över sidan; en självhävdelse eller helt enkelt en av de många kronor han sett i märkböckerna, tänkta att kröna ett monogram. Eller kanske såg Hill de färdigbroderade monogrammen på den egna sängens lakan och örngott, på salongens bordduk eller på handdukarna i köket.

Ännu ett minne lösgör sig ur det förflutnas bildvärld, och jag kan nästan höra min mors röst när hon berättar om ett litet fragment av vaxat papper, genomstucket av små, små hål. Det låg alltid förvarat i en av de vackra märkböckerna. Det var ett monogram som hon var mycket rädd om. Min far hade ritat det inför deras bröllop på 1930-talet, inspirerad av min farmors märkböcker, berättade hon. En kärleksgåva. Den man – min far, en hängiven seglare med havet som sitt element, som ritade och byggde sina egna segelbåtar i mahogny – hade alltså suttit med de där bokstäverna framför sig. Han hade skapat ett monogram som flätade samman hans namn med hennes för deras gemensamma lakan, örngott och dukar. Min tanke svindlar vid minnet! Kanske har jag inte förstått förrän nu varför det var så viktigt för henne att skydda det där fragmentet, långt efter min fars död och långt efter det att hon hade slutat brodera. ”Bild nog skön – har bilden skönhet nog den väl består.”

Hill särskiljer också de grafiskt formade konturerna, i märkböckerna markerade rutur för korsstygnmonogrammen, från vitbroderiernas mjukt formade slingerbokstäver. Några sidor i versmanuskriptet (se s 125) vittnar om hans perceptionsförmåga och skarpa blick:

Hedda och Ida Hill broderar,
foto ur Anderberg: 1951,
repro Kungliga Biblioteket

Carl Fredrik Hill, *Självporträtt i rödkrita på handskrift*, ur *Det stora versmanuskriptet "Nagug"* vol 2, repro Kungliga Biblioteket

5. Hill, "Nagug" *Dikter och författarskap på några språk* s. 170

6. Carl Fredrik Hill, Stockholm: Nationalmuseum, 1999, 149.

Orden är formgivna efter märkböckernas grafiskt mer konturerade och tydliga "korsstygnbokstäver", även om de är nog så svår-lästa och svårtolkade. Begynnelseordets versaler i följande rader (se s 160) blir ännu ett exempel på de konturerade bokstäverna från mönsterböckerna:

ALLA vågor brusa svalla
Kalla frågor susa skalla

På dessa sidor finns inga blad, blommor, lekfulla utsmyckningar, kronor eller ornament. Endast konturerna efter mer geometriskt formade bokstäver, som Hill antagligen iakttagit i märkböckernas mallar för korsstygnbroderi.

Jag betvivlar inte ett ögonblick att Hill kunde ha uppfattat kvinnorna som omgav honom som ett hot mot hans eget skapande, vilket flera forskare har hävdad. Han fick aldrig tillgång till de oljefärger han önskade, och på promenad genom Lund eller Köpenhamn skuggades han av Hedda på avstånd. Men det var också kvinnorna omkring honom som skötte trädgården med de blommande träden på Skomakargatan i Lund. Det var kvinnorna som möjliggjorde

Köpenhamnsresorna och hans sommarvis-
telser på ön Ven, där han trots allt måste ha
varit lycklig, om man får tolka följande dikt
som ett uttryck för en förhöjd livskänsla:

Snart går jag i sommarn ut
Värms av solens strålar
Vår – få ej för hastigt slut
Du med blommor prålar⁵

Manligt och kvinnligt; skrift och bild. Hill hade inte kastat penseln, trots allt. Några av de märkliga guldmålningarna skildrar ju också den "kvinnovärld som Hill tillhörde under sina många år i hemmet", skriver Sten Åke Nilson i Nationalmuseums katalog.⁶ Där kan vi ana spåren av glädje, fest och familjeliv.

Den "f d landskapsmålaren" Carl Fredrik Hill, som det stod i Lunds församlings Dödsbok vid hans död 1911, har öppnat sin dikt och sin teckning för betydligt fler synintryck än de som väcktes till liv av orden och bilderna i böckerna som klädde väggarna i faderns bibliotek. Men spåren av modern och av det kvinnliga måste sökas utanför biblioteksdörrarna.

Litteratur

- ABRAHAMSSON, A.: *Märkbok*. Stockholm: Seelig 1963
ANDERBERG, A.: *Carl Hill: hans liv och hans konst*. Malmö: Allhems förlag 1951
ASPLUND, J.: *Munnens socialitet och andra essäer*. Göteborg: Korpen 2006
HENKELMANN, A.: *Märkbok och mönster i vitbroderi*. Stockholm: Hasselgren 1942
HILL, C. F.: *Dikter och författarskap på några språk*, i urval av Bengt Emil Johnson och Percival, Stockholm: FIB:s Lyrikklubb/Tiden 1975
– "Nagug". *Dikter och författarskap på några språk, vol I–II*. Stockholm: Atlantis 2008
LINDHAGEN, N.: *Hill skaldar. Carl Fredrik Hill i dikter och bilder*. Stockholm: Forum 1980
MALMBERG, C. J.: "Förvirrande briljans på pränt". *Svenska Dagbladet*, 2008-07-10
NILSSON, S. Å.: *Hillefanten: konstvetenskapliga studier i C. F. Hills värld*. Lund: Cavefors 1977
SIDÉN, K.: *Carl Fredrik Hill*. Stockholm: Nationalmuseum/Raster, serie: De stora mästarna 2003
SIDÉN, K. (red): *Carl Fredrik Hill*. Stockholm: Nationalmuseum, katalog nr 615. 1999
TROTZIG, B.: *Anima: prosadikter*. Stockholm: Bonnier. 1982
ZETHELIUS, I.: *Ny märkbok, saml. 1 Anglosachsiska stilar med ett 50-tal alfabet, siffror och kronor jämte nya broderimönster för lakan, örngott, linnen, näsdukar m.m.* Stockholm: Hökerberg 1937